

The aim of research is to characterize peculiarities of morphological word-formation of proper names of industrial goods.

The object of research is 7528 tovaronyms that have been registered since late XIX – early XXI Century.

By chronological attributes, four period are distinguished: first period (1991–2018); second period (1946–1991); third period (1917–1945); fourth period (late XIX Century - 1917).

We have defined the study of proper names of industrial goods with the following groups: audio-videonoms (nominations of devices designed to transmit sound and image), service-machinonyms (proper names of domestic appliances that are primarily used to make household chores easier), and transportonyms (names of means of transport).

Frequency of proper names of industrial goods is the highest in the first period and, naturally, decreases towards the fourth period. In terms of groups of goods, productivity of audio-videonoms should be noted in the first three periods; the fourth period is dominated by transportonyms.

Key words: *tovaronyms audiovideonyms, service-machinonyms, transportonyms, syntactic method, morphological-syntactic constructions.*

УДК811.161

Янчишина Я. В.,
аспірант кафедри української філології
Хмельницького національного університету
E-mail: jana-89@ukr.net

ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ МІКРОТОПОНІМІКОНУ (НА МАТЕРІАЛІ ВЛАСНИХ НАЗВ ДРІБНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ ОБ'ЄКТІВ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ХМЕЛЬНИЧЧИНИ)

Стаття присвячена вивченню та визначенню диференційних ознак мікротопонімії на матеріалі власних назв Центральної Хмельниччини. Серед них – необмеженість, невідомість, варіативність, рухомість, мотивованість, етнокультурність. Диференційні ознаки мікротопонімів є індивідуальним явищем, яке проявляється не лише відносно розмірів території, але й залежить від лінгвістичних особливостей, вірувань.

Ключові слова: *диференційні ознаки, мікротопонім, власна назва дрібного географічного об'єкта.*

Мікротопоніми – це назви дрібних географічних об'єктів, створених як людиною, так і природою. До першої групи передусім належать назви вулиць, провулків, площ (майданів), релігійних споруд, селищ і частин міста, скверів, шляхів сполучення, будинків. Друга група представлена власними назвами, що вживаються на позначення природних реалій: річок, ставків, струмків, шляхів, ярів. Вперше термін «мікротопонім» був запропонований та використаний О. С. Мельничуком у праці «Топоніміка Кодимського району Одеської області» [2, с. 52]. Комплексне введення в науковий обіг мікротопонімів та їх аналіз у другій половині ХХ ст. (хоча й у компаративному ключі) здійснила Т. І. Поляруш 1971 р. [див.: 5], а 1974 року подібна праця була написана Л. П. Стичишиною [див.: 7].

Власні назви мікрооб'єктів входять до складу загальнонаціональної лексики і підпорядковуються законам її розвитку. Вони семантично близькі до загальних назв, проте відзначаються меншою граматичною стійкістю, історично мінливіші. Їхня специфіка тісно й органічно пов'язана з різними особливостями іменованих об'єктів, вони здебільшого є фактами однієї мови і продуктом творчості одного народу, які відбивають народні вірування, традиції та особливості розвитку мови.

Лексична одиниця як назва об'єкта наділена низкою ознак, притаманних лише власним назвам дрібних географічних об'єктів як особливому шару сучасної літературної мови.

В. Д. Баньої виокремлює такі ознаки мікротопонімії: 1) вузька сфера вживання (в основному в межах одного населеного пункту, це пов'язано з номінацією об'єктів локального значення); 2) утворення переважно на базі місцевої говірки; 3) усна передача та поодинокі фіксованість у письмових джерелах; 4) відносна недовготривалість функціонування назв у зв'язку зі зміною поколінь мовців та перетвореннями в географічному середовищі;

5) варіативність мікротопонімів, що зумовлюється вищенаведеними фактами [див.: 1].

О. І. Михальчук також наголошує на особливості цього виду лексики та описує ознаки мікротопонімії: 1) мікротопоніми часто утворюються на основі діалектної мови; 2) багато назв мікрооб'єктів зберігає номенклатурний термін. В деяких випадках він онімізується і стає повноправною частиною складеної назви; 3) малі географічні реалії часто бувають недовговічні, тобто можливе утворення болота на місці луку, луку на місці поля, пасовища на місці лісу, заселеної частини села на місці поля. Здебільшого назва, яка закріпилася за певним об'єктом при зміні природного середовища, переходить на нові географічні реалії. У складених утвореннях онімізований номенклатурний термін зберігається; 4) серед характерних рис мікротопонімів виділяють також можливість існування цілого ряду мікротопонімів у вигляді декількох рівноправних лексико-семантичних варіантів. Дублювання назв виникає внаслідок накладання новішої назви, зумовленої певними історично-географічними змінами, на попередню. У більшості випадків зберігається рівноправність кількох (частіше їх буває два) варіантів назв [4, с. 5–6].

Кожна територія наділена певними особливостями, що зумовлюється індивідуалізацією диференційних ознак.

Мікротопонімія Центральної Хмельниччини насамперед характеризуються своєю *необмеженою кількістю*. Один об'єкт може мати кілька назв, це пов'язано з неузгодженістю назвотворення та відсутністю фіксації назви. Переважно назви мікрооб'єктів утворюються природнім шляхом [8, с. 43]. Крім того, оскільки іменуванням об'єктів займається людина, то можна стверджувати, що конкретної кількості онімів в певному населеному пункті немає, оскільки від кожного жителя ми будемо фіксувати нові назви та різну кількість денотатів.

Однією із стрижневих ознак мікротопонімікону є їхня *невідомість*. Часові функціонування оніма дослідити майже неможливо, назвотворення характеризується стихійністю. Ми не можемо з'ясувати, коли утворився перший онім, а також і останній, оскільки першу назву дрібного географічного об'єкта не зафіксовано, а на сьогоднішній день це явище є безперервним та майже некерованим. Лише коли ми зафіксуємо певну назву, то з часом зможемо спостерігати за її розвитком та дати ономастичну характеристику.

Власні назви дрібних географічних об'єктів існують самі по собі, тяжіючи до місцевого говору. На власні назви досить часто впливають діалектні особливості, а також мовні історичні процеси. Саме тому можна стверджувати, що мікротопоніми – це найнижчий ярус / клас назв [8, с. 45]. Вони характеризуються *варіативністю*, тобто одна назва має певні незначні відмінності на фонетичному або морфологічному рівнях, наприклад: [гоболон':а] / [оболон':а] – віонім. У своєму дисертаційному дослідженні О. І. Михальчук зазначає: «Мікротопоніми частіше, ніж інші класи назв, утворюються на основі діалектної лексики. Ми вважаємо, що доцільно засвідчувати назви насамперед у діалектному (дійсному) звучанні за правилами практичної транскрипції» [4, с. 5]. Крім того, оскільки мікротопоніми утворюються природнім шляхом, часто фіксуються різні назви одного і того ж об'єкта, наприклад: [гал: 'ава] / [лиса гора] – агроонім; [ме^нлишчина] / [ц е^нтрал'на] – віонім. Причинами такого явища можуть бути: історичний розвиток самої назви, нечіткість оформлення території об'єкта, особисті переконання різних респондентів.

Онімний простір топонімічної системи включає в себе по-різному організовані ієрархічні рівні. Наступний рівень заздалегідь орієнтується на попередній. На базі мікротопонімії утворюється частина місцевих топонімів, які належать до більш складного, вищого ярусу. Його складність проявляється в тому, що він

поступово відривається від місцевих говорів під впливом топонімічних закономірностей. Внаслідок цього зв'язок між цими ярусами в сучасній мові є досить слабким [8, с. 45]. Отже, можна стверджувати про *рухомість* цього виду лексичного шару сучасної української літературної мови, тобто перехід від нижчого ярусу до більш високого, наприклад: [бурбун] – спелеонім, [мал'їївець'киї парк] – дендронім, [молломол и'н'с'ке болото] – гелонім.

Оскільки мікротопоніми – найнижчий ярус топонімічної системи, його творцем здебільшого є людина, яка іменує певний об'єкт стосовно своїх переконань. Назви дрібних географічних об'єктів в основному відображають відношення між об'єктивною реальністю і мовним процесом, тобто в кожній назві прослідковуються *мотиваційні ознаки*.

Існування оніма проявляється в тому, що він може перейти у вищий ярус топонімічної системи або залишитися на тому самому рівні. Під впливом часу, суспільно-економічних, політичних умов та діалектів назви дрібних географічних об'єктів можуть змінюватися. Зміни проявляються у фонетичній, морфологічній та (якщо назва двокомпонентна) синтаксичному рівні, що спричиняє затемнення мотивації. «Основна функція топоніма – розрізнення географічного об'єкта. Воно виконується однаково, як для топонімів, походження яких нам відоме, так і з топонімами невідомої мотивації. Оскільки для функціонування топоніма їхня мотиваційна прозорість не обов'язкова, це призводить до її втрати, а народне переосмислення назви – до її заміни на іншу або до деяких змін топоніма для його підлаштування під нове значення слова, з яким його почали пов'язувати» [8, с. 119]. У зв'язку з розвитком однієї зі сфер матеріального виробництва, тобто розвитком промисловості, сільського, лісового, рибного господарства, туризму, спостерігаються зміни у географічному середовищі. Тобто зміна об'єкта зумовлюється зміною назви. Саме за вищезазначених умов спостерігається *деетимологізація* назви.

Досить важливою є *етнокультурна характеристика денотата* як особлива та індивідуальна складова, що наділена ментальними ознаками. Кожний народ, кожне поселення має певні риси, що проявляються в говорах, поведінці, господарстві та безпосередньо впливають на онімізацію. У назвах дрібних географічних об'єктів як найбільш наближеному лексичному рівні до простої розмовної мови, що не керується жодними законами, крім відображення діалектичних особливостей, на всіх рівнях прослідковується ментальність, тобто ставлення мовця до іменованого об'єкта (часто негативне або позитивне); також можна простежити вірування, символіку. Досить часто в основі мікротопоніма є назви рослин, тварин, кольорів, що умовно відтворює усталену думку, ідею, почуття до зображуваного відносно певного народу, наприклад: [*верби*] (гелонім) ← [*верба*] – символ Космічного океану; Прадерева життя; надзвичайної працездатності; запліднюючої, родючої сили; пробудження природи, весни; засмученої жінки; вдівства; України, батьківщини [6, с. 17]. Саме ці складники дають можливість виокремити певний народ та його онімну лексику з-поміж топонімних та мікротопонімних рівнів інших ареалів.

Диференційні ознаки мікротопонімії – явище індивідуальне, що пояснюється фізико-географічним розташуванням, належністю території до певного діалектологічного ареалу та описує етнолінгвістичні та соціокультурні особливості регіону.

Список використаної літератури

1. Баньої В. Ф. Мікротопонімія Басейну Річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття) автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / В. Ф. Баньої. – Івано-Франківськ, 2009. – 153 с.
2. Березович Е. О. Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. Мифопоэтический образ пространства / Е. О. Березович. – М. : Комкнига, 2010. – С. 210.
3. Мельничук О. С. Топоніміка Кодимського району Одеської області / О. С. Мельничук // Мовознавство. – 1957. – Т. 14. – С. 52–61.

4. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я: дис. канд. ... філол. наук: 10.02.01 – укр. мова / О. І. Михальчук. – К., 1998. – 219 с.

5. Поляруш Т. И. Сравнительное исследование словообразования гидронимии, микрогидронимии и ойконимии (на материале топонимии северо-восточного Левобережья Украины): автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.661 – языки народов СССР (украинский язык) / Т. И. Поляруш. – К., 1971. – 24 с.

6. Потапенко О. І. Словник символів / за заг. ред. О. І. Потапенка, М. К. Дмитренко. – К.: Редакція часопису «Народознавство», 1997. – 156 с.

7. Стычишина Л. П. Проблемы сопредельной топонимии (на материале междуречья Кодымы и Савранки и близлежащих территорий): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.02 – языки народов СССР (украинский язык) / Л. П. Стычишина. – К., 1976. – 20 с.

8. Суперанская А. В. Что такое топонимика? / А. В. Суперанская. – М.: Наука, 1985. – 175 с.

Янчишина Я. В. Дифференциальные признаки микропонимикона (на материале имен мелких географических объектов Центральной Хмельниччины).

Аннотация

Статья посвящена изучению и определению дифференциальных признаков микропонимии на материале имен Центральной Хмельниччины. Среди них – неограниченность, неизвестность, вариантность, подвижность, мотивированность, этнокультурность. Дифференциальные признаки микропонимов – индивидуальное явление, которое проявляется не только в отношении размеров территории, но зависит от лингвистических особенностей, верований.

Ключевые слова: микропоним, дифференциальные признаки, имя собственное мелкого географического объекта.

Yancyshina Y. V. Differential features of microtoponymys (based on proper names of small geographical objects of central Khmelnytskyi region).

Summary

Microtoponyms constitute a specific layer of the Ukrainian language, which has certain peculiarities of creation and functioning. Onyms of such type have been historically variable, which is why there exists a problem of

studying proper names, which manifests itself in theoretical aspects of research of microtoponyms. The aim of the article is to study differential features of proper names of small geographical objects. At present, features of microtoponyms have been partially studied by V. D. Banyoi and O. I. Mychalchuk. We have defined and described basic features of microtoponyms of central Khmelnytskyi region, namely: unlimited quantity regarding certain territory (since denotations of this group are primarily formed naturally by people, the number of onyms will vary according to the number of respondents), uncertainty (a certain denotation can only be characterized after it has been fixed; time of the origin of its name is unknown), variability (an object can have several names; denotations can vary on phonetic level and have different graphic form), mobility (proper names of small geographical objects tend to expand from their territory and become widely-known, i.e. move to another onomastic level), motivation (creation of certain names have its reasons, which manifests itself in motivation; the name can lose with time), ethno-culture (any name represents beliefs and traditions of certain people).

Differential features of proper names of small geographical objects are an individual phenomenon that is regional and manifests itself within the framework of the theory under research, dialectal belonging to a region, ethno-linguistic and socio-cultural peculiarities.

Key words: *microtoponym, differential features, unlimited, variability, mobility, motivation, de-etymologization,, etho-culture.*